

VELTRUSY

Jižní průčelí zámku (pohled z parku)

Titulní strana: Veltrusy — zámek s reprezentačním schodištěm z čestného dvora

Zadní strana obálky: zámek Veltrusy — kresba z konce 19. stol.

VELTRUSY

Severně od Prahy na pravém břehu Vltavy se rozkládá obec Veltrusy. Pozornost návštěvníků obce upoutá park s drobnými romantickými stavbami a zámek, který se řadí k významným vrcholně barokním objektům v Čechách. Park vznikl z někdejšího lužního lesa, jímž byla na ostrově, vytvořeném dvěma rameny Vltavy, obklopena pole s hospodářským dvorem, nazvaným podle místa Ostrov.

Zmínku o existenci obce Velprideh nacházíme již v listině z 12. století. Ve 13. století se ves stala majetkem kláštera v Doksanech. S novým majitelem obdrželi obyvatelé i nově upravený název Veltrusy. Od 17. století je historie tohoto kraje spjata s českým rytířským rodem Chotků z Chotkova a Vojnína. Roku 1899 byla obec Veltrusy povýšena na město. Veltrusy si svou krásou získaly přízeň významných osobností českého národa. Rádi sem zajížděli malíři od J. Mánesa až po V. Špálu a J. Zrzavého. V roce 1876 zde prožíval nejkrásnější chvíle života vynikající český básník Jaroslav Vrchlický.

Rod Chotků držel veltruské panství nepřetržitě téměř 250 let. První zmínky o příslušnících rodu pocházejí již ze 14. století. Na počátku tohoto století zakoupili Chotkové ves Vojnín nedaleko od Kadaně a od té doby užívali přídomek „z Vojnína“. Tato větev ovšem roku 1571 vymřela. Větší pozornost si zaslouží větev Chotků z Chotkova. Jejich význam začal v 17. století. První známější postavou byl Václav Antonín Chotek (1674 — 1754), který působil řadu let jako místodržitel v Čechách a jemuž byl r. 1745 propůjčen titul říšského hraběte. Roku 1689 se výhodně oženil s Marií Terezií ze Scheidleru a zajistil tak vzestup svého rodu, postiženého bělohorskými konfiskacemi. Majetkově výhodný sňatek a důležité státní funkce umožnily Václavu Ant. Chotkovi počátkem 18. století budování reprezentačního sídla na veltruském Ostrově.

Přesné datum zahájení stavby zámku není známo. Historie nám bezpečně neodhalila ani autora plánů tohoto objektu. Původně byl za autora projektu považován František Maxmilián Kaňka, nyní se uvažuje o příbuznosti s pracemi významného barokního stavitele Giovaniho B. Alliprandiho. Václav Antonín Chotek dal stavět zámek s velkou barokní koncepcí jako komplex budov, souměrných podle osy ve směru od jihu k severu, výškově odstupňovaných, obklopujících čestný dvůr, který byl na severu uzavřen řadou soch,

umístěných na pilířích plotu. Základní kompozice zámku byla četnými stavebními úpravami porušena, půdorysná dispozice však zůstala dodnes nezměněna.

Druhým vlastníkem zámku a veltruského panství se stal syn Václava Antonína Chotka, hrabě Rudolf Chotek (1706-1771), který r. 1744 ukončil stavbu objektu. Svým otcem byl Rudolf předurčen ke státní službě. Studia, jejichž cílem bylo získání dobrého diplomatického vzdělání, absolvoval v Paříži. Roku 1717 složil přísahu císaři a tím se mu otevřela cesta k císařskému dvoru. Roku 1740 vstoupil do úřadu královského místodržitelství jako rada apelačního soudu. V této době je povolán ke dvoru Marie Terezie, kde se Rudolf projevil jako velmi schopný iniciátor významných společenských akcí a hospodářských reforem. Roku 1754 byl jmenován do funkce prezidenta finanční komory a ředitele obchodu v dědičných zemích.

Významnou akcí, kterou Rudolf uspořádal na svém sídle, byla průmyslová výstava ve Veltrusích. Proběhla ve dnech 30. – 31. 8. 1754 pod názvem „Velký trh tovarů Království českého“ a měla dokázat přednost manufakturní práce před cechovými prací rukodělnou. Veltruský hospodářský trh představuje zatím nejstarší známou průmyslovou výstavu na světě. Údajně tuto výstavu navštívila i císařovna Marie Terezie se svým manželem Františkem Štěpánem Lotrinským.

Přes všechny úspěchy Rudolf Chotek nezapomněl na své panství a mimořádně se věnoval jeho rozkvětu. Roku 1764 rozšířil zámeckou budovu zvětšením křídel na dvojnásobek původní délky; interiéry zámku dostaly rokokový vzhled. Můžeme konstatovat, že vytvořil z Veltrus typ českého letního sídla doby vrcholného baroka. Vzhledem k tomu, že neměl mužského potomka a chtěl zachovat celistvistí a velikost majetku, zajistil panství v r. 1770 statutem nedělitelnosti a nezczizitelnosti – tzv. fideikomis. Na základě tohoto statutu se stal majitelem Rudolfův synovec, Jan Rudolf Chotek (1748-1824).

Jméno tohoto majitele je nerozlučně spjato s úpravami parku. Úpravy započaly po velké povodni v roce 1764, která zničila francouzskou zahradu a část parku. Již Rudolf Chotek dal vykácet bezprostřední okolí zámku, aby jeho architektura vynikla v různých pohledech. Další utváření parku bylo dáno novým filosofickým nazíráním na přírodu, které znamenalo obrát v pojetí zahrad a parků. Začala být oceňována volná příroda, která v kultivované podobě byla přenášena do parků. Podle prvních vzorů v Anglii se tento typ parku nazývá anglický.

Na novém ztvárnění parku se za účasti významných evropských odborníků podílel Jan Rudolf Chotek. Podobu parku poznamenaly další povodně v letech 1784 a 1785. Jeho součástí se stal hospodářsky provozovaný „okrasný“ statek, postupně byly budovány romantické stavby, které se částečně zachovaly, zušlechťován byl lužní les, vysazovány ušlechtilé druhy stromů a rostlin.

Vážným zásahem do organismu parku byla regulace Vltavy v letech 1893-1894, která byla příčinou poklesu hladiny vody v řece, průplav v parku ztratil zdroj vody, ovlivněno bylo klima celého ostrova.

Kromě úprav na veltruském panství a parku se Jan Rudolf věnoval nově získanému majetku, území Nových Dvorů u Kutné Hory, které v roce 1787 zdědil po svém otci Janu Karlovi Chotkovi. Na tomto panství dal Jan Rudolf v rozlehlém parku postavit v letech 1802-1822 zámek, který je nejvýznamnějším stavebním dílem českého empiru.

Jan Rudolf byl znám jako veliký milovník přírody, věd i umění. Mezi jeho záslužné činy patří zpřístupnění Královské obory v Praze. Zásluhy představitele rodu Chotků byly oceněny Řádem zlatého rouna.

Společensky a politicky byl úspěšný jeden z jeho synů, a to Karel Chotek (1783-1863). Kromě mnoha důležitých funkcí se snažil o kulturní a hospodářské povznesení Čech. Právě z jeho podnětu byly budovány silnice a řetězové mosty, pořádány výstavy a trhy. Zasadil se o povolení Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách, která měla značný význam pro další rozvoj českého národního hnutí. Jeho vnučkou byla Žofie Chotková, pozdější manželka následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, která zahynula s manželem při atentátu v Sarajevu 28. 6. 1914.

Po smrti Jana Rudolfa nastupuje další z rodu Chotků, Jindřich Chotek (1802-1864), kterému se podařilo dále rozšířit pozemkový majetek rodu. Jeho syn Rudolf Karel (1832-1894) se zprvu projevil jako dobrý hospodář, ale po smrti svého syna zanedbával panství tak, že je téměř přivedl k úpadku. Byl proto v roce 1890 zbaven správy majetku. Novým správcem a později dědicem byl ustanoven jeho bratr Emerich (1833-1911). Úpadek panství i rodové slávy byl však již nevyhnutelný, části panství byly prodávány. Od posledních majitelů, Karla a Livie Chotkových, převzal po roce 1945 areál zámku s parkem československý stát a zámek se stal součástí souboru zpřístupněných památkových objektů.

Salla terrena

PROHLÍDKA ZÁMKU

V přízemí hlavní zámecké budovy, přístupná z čestného dvora i z parku, se nachází salla terrena. Klenba, nesená čtyřmi pilíři, i stěny jsou zdobeny ilusivní malbou představující romantické scény, lovecké výjevy atd. Malba byla vytvořena podle francouzských předloh ze 17. století.

Ze salla terreny se vstupovalo do přízemních místností a sálů. Jedním z nich je tzv. mušlový pokoj, vyzdobený malbou poborně jako salla terrena, přičemž malba je doplněna mozaikou z kaminků a mušlí. Nad krbem býval portrét Ferdinanda Kryštofa Scheidlera, otce manželky Václava Antonína Chotka. Tento pokoj se v současné době restauruje a po dokončení prací bude součástí prohlídky zámku.

Současná zámecká instalace, představující životní styl šlechty 18. – 19. století, je přístupná vnějším reprezentačním schodištěm, zdobeným kamennými vázami a sochařskými díly Františka Antonína Kuena (1716 – 1719), významného barokního sochaře. V interiérech se prolínají ukázky uměleckořemeslné výroby evropské a orientální 18. století, které jsou dokladem romantického stylu tohoto období, obliby zajímavých a přepychových předmětů, většinou importovaných z Číny a Japonska nebo vyráběných v evropských dílnách podle dovezených vzorů.

Vstupní místnost a malou průchozí místnost zdobí ukázky japonského porcelánu Imari z 18. a 19. století. Výzdobu doplňují obrázky zachycující postup pěstování čaje, které jsou malovány na speciálním rákosovém papíře.

Míšeňská jídelna je nazývána podle vystaveného rozsáhlého jídelního souboru míšeňského porcelánu tzv. cibuláku, který se začal vyrábět v Míšni po roce 1740 a je typický modrým dekorem na bílém podkladě. Dekor původně napodoboval čínské vzory, jeho zjednodušením se vyvinuly ornamenty připomínající skutečně tvar cibule. Soubor porcelánu zahrnuje starší kusy z 18. století i výrobky novější ze století 19. a pochází z velké části ze sbírek veltruského zámku.

Nástěnný koberec na čelní stěně byl utkána na počátku 17. století v dílně v Antverpách podle předlohy předního barokního malíře Petra Pavla Rubense. Představuje výjev Zasněžení bohům. Nad vchodem do další místnosti je zavěšen portrét rodiny Chotků z roku 1746, další portréty představují Rudolfa Chotka s manželkou Františkou Aloisii a třetího majitele zámku Jana Rudolfa Chotka.

O oblíbě orientálního, zejména čínského a japonského uměleckého řemesla v Evropě 17. a 18. století, svědčí vyba-

Mišeřská jídelna s nástěnným kobercem ze 17. stol.

vení Japonského kabinetu. Z Japonska pocházejí porcelánové výrobky „Imari“ (název podle jména přístavu, odkud se toto zboží vyváželo), pro něž je příznačný vícebarevný dekor. Další předměty kabinetu sice napodobují východoasijské umění, ale místem jejich výroby byla Evropa. Patří sem paraván s chinoiseriemi z 19. století, zásobnice zdobené laky a stolek s intarzií z kosti (18. století).

Průchozí kabinet tvoří spojovací prostor a je vyzdoben tapisérií z flámských dílen z 2. poloviny 18. století.

Přijímací salón byl původně ložnicí. Strop pokrývá barokní štukatura, na stěnách jsou rokokové tapety z čínské brokátové krajkoviny, malované ve Francii kolem r. 1780. Z 18. století pocházejí také kamna s delfíny a další vybavení salónu (rakouský sekretář vykládaný želvovinou a cinem se zlatými řezbami atlantů, šperkovnice, cestovní kazety, porcelánová psací soupřava z mišeřského porcelánu a dvě vázy z delftské fajánse z 2. pol. 17. století, umístěné na sekretáři.

Protože zámek ve Veltrusích byl koncipován jako letohrádek, nacházíme zde malou knihovnu. Stěny jsou obloženy dřevem, strop ozdoben zlaceným štukem s freskou putti (andílka), vypouštějícího bublinky jako symbol pomijivosti. K zajímavostem této místnosti patří zahradní porcelánová stolička z Číny z 18. století.

Skupinový portrét rodiny Chotků z r. 1746

Delftský salón — jedná se o rekonstrukci barokních kabinetů zdobených předměty uměleckého řemesla, konkrétně o sbírku delftské fajánse, nazvané podle nizozemského města, kde se tato keramika v 16. století vyráběla. Delftská fajáns je doplněna kameninovými talíři s modrým dekorem z evropských dílen. Původně sloužila tato místnost jako malá jídelna s rodinnými chotkovskými portréty. Zajímavý je i strop, který pokrývá malba s námětem z perských dějin. Výjev představuje skýtskou královnu Tomyris (6. stol. př. n. l.) s hlavou perského krále Kýra. Toto vše dopňuje nábytek z 1. třetiny 18. století a začátku 19. století.

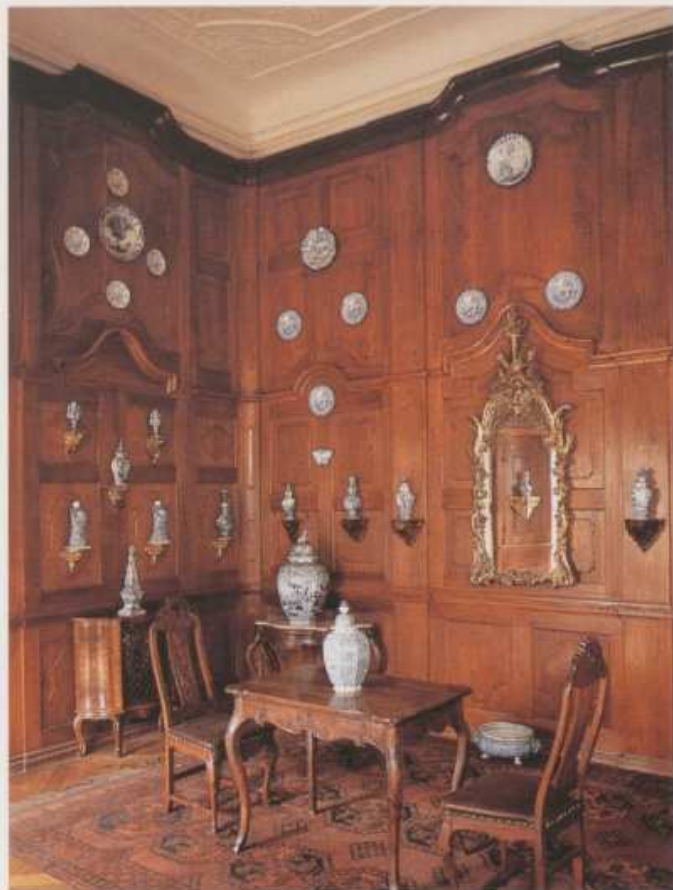
Reprezentační prostor představuje Čínský salón. Dokládá zálibu majitelů ve východoasijském umění, což je pro období rokoka typické. Zařízení místnosti je skutečně zčásti čínského původu, doplněné exponáty evropské provenience, napodobující čínské vzory. Těžká dostupnost orientálního zboží podnítila jeho napodobování v různých zemích Evropy. Výzdobu doplňují dvě gigantické zásobnice, vyrobené ke konci 19. století v japonské Sacumě. Vázy na podstavcích sekretářů ve stylu famille rose — jedná se o čínský porcelán

Přijímací salón s vykádaným sekretářem z 1. pol. 18. stol.

— se vyznačují jemnými barvami pastelových odstínů i jemnějšími náměty dekoru, např. krajinami, květy, ptáky, ženami v zahradách. Sekretář patří k nejkvalitnějším kusům japonského nábytku z 18. století, ostatní je evropského původu v orientálním stylu. Zajímavé jsou papírové tapety na stěnách s námětem „kulturních předmětů“, které jsou podle japonského vzoru evropského původu z 18. století.

Ústřední sál zámku je reprezentačním prostorem, v němž se v době pobytu panstva konaly slavnosti, koncerty a plesy. Portréty, představující Václava Antonína Chotka a jeho syna Rudolfa, který je na tomto obraze dekorován Řádem zlatého rouna, namaloval František Kašpar Fahrenschon (1723-1796). Původní výmalba se dochovala jen zčásti na dvou stěnách mezi dveřmi na balkon. Výzdoba byla pozměněna a doplněna v době kolem roku 1765, kdy hrabě Chotek pozval z Vídně malíře Josefa Pichlera. Ten vyzdobil klenbu sálu freskami s námětem antických božstev, symbolizujících čtyři denní doby — Jitro, Poledne, Večer, Noc. Uprostřed obrazu se nachází čtveřice amorků, otáčejících kruhovým pásem jako symbolem otáčení Země. Nábytek pochází z 18. a 19. století.

Deltský salón

Delftská váza z 18. stol.

Čínský salón

Hlavní sál s portrétem Rudolfa Chotka od Františka Kašpara Fahrenschona z 18. stol.

Nástropní malba — alegorie čtyř denních dob od Josefa Pichlera z 2. pol. 18. stol.

Pánský pokoj se sekretářem z 18. stol.

Sál Marie Teresie se skupinovým portrétem dětí Marie Teresie

Pánský pokoj patří k obytným prostorům zámku. Nad šperkovnicí vidíme portrét Jana Karla Chotka, syna zakladatele zámku. Tento portrét je důležitý tím, že zachycuje veltruský zámek v jeho původní podobě. Obraz se stal jedním z mála dokumentárních dokladů o výstavbě hlavní budovy zámku.

Z nábytku je zajímavý německý sekretář s cínovou intarzií a šperkovnice na stolku pod portrétem. K doplňkům patří vedle cinu i vázy z čínské kameniny zelenavého nádechu, zvané seladon (vyráběna v různých odstínech od olivově kalné až po šedavou). Na stolku je skupina dřevěných figurek a pohár ze slonoviny s bohatou reliéfní řezbou s biblickými náměty, patrně německá práce ze 17. století. U okna jsou umístěny oblíbené portréty-miniatury, vytvořené českými a rakouskými malíři. Miniatury zachycují děti Jana Rudolfa Chotka a syna Jana Karla Chotka. Nástrovní malba zobrazuje alegorii Síly (zlomený sloup a Pallas Athénu).

Stolní hodiny vykládané želovinou, zlatené z 18. stol.

Salónek s nástánným koberec z 17. stol.

Sál Marie Terezie dokládá vztah hraběte Rudolfa k panovníci a vztahuje se k její osobní návštěvě ve Veltrusích. Marii Terezii připomíná velký portrét, na němž je namalována s korunami země monarchie, ve kterých vládla. Vedle visí portrét jejího manžela, Františka Štěpána Lotrinského a skupinový portrét jejich dětí. Tento sál sloužil jako reprezentační jídelna. Vybavení sálu se zachovalo v původní podobě z 18. století: benátská zrcadla, rokoková výmalba, křišťálový lustr a haličská fajáns na etažerii.

V kuřáckém salonku, který se též nazývá Japonský kabinet, se znovu uplatňuje orientální móda. Tapety této místnosti jsou sice evropského původu, ale v japonském stylu. Barokní štukový strop je zdoben freskou, na které vidíme motiv ženské postavy (pravděpodobně Venuše) s Amorem. Čalouněná rohová lavice je indického původu.

Ložnice je vybavena honosným rokokovým nábytkem z 18. století. Místnost doplňují obrazy oblíbených květinových zátiší. Nejrozměrnější plátno je dílem Jana Baptisty Boschoerda, který navazoval na tradici flámského malířství květin. Z drobnějších předmětů je zajímavá soška Sv. Jana Nepomuckého od významného českého sochaře Ignáce Františka Platzera. Na portrétu od Jana Petra Molitora je děvčátko ze spřízněného rodu Clary-Aldringenů.

Malý čínský kabinet má stěny pokryté čínskými hedvábnými tapetami z konce 18. století. Nábytek v místnosti byl zhotoven podle orientálních vzorů. I obrázky malované na skle a na zrcadle vznikly v Evropě. Z Dálného východu pochází jen dřevěná laková figura Buddha. Na stropě zdobeném barokní štukaturou je freska neznámého alegorického významu – žena držící dítě s kroužkem a olivovým věncem v rukách, v rozích amoreti.

Poslednímu salónku dominuje nástěnný koberec s antickým námětem z konce 17. století, zvaný Královna, z dílny ve francouzském městě Beauvais. Salónek je zařízen intarzovaným nábytkem s květinovým vzorem z 2. čtvrtiny 18. století a sedací soupravou, čalouněnou gobelinovým potahem z počátku 19. století. V proskleném sekretáři mezi okny je vystaven převážně bílý vídeňský porcelán. Z volně vystaveného porcelánu jsou vzácné tři vázy, signované nejstarší značkou míšeňské manufaktury.

Během prohlídky zámku jsme se seznámili s vybavením obytných prostor tak, jak pravděpodobně vypadaly v 18. století. Pro velké množství vystavených orientálních předmětů zaujímají Veltrusy významné místo mezi památkovými objekty Čech.

ZÁMECKÝ PARK

Při tvorbě veltruského krajinářského parku se využívalo přirozených krajinných a biologických prvků lužní krajiny s řadou krásných soliterních stromů, zejména dubů, lip a habrů. Přirozený přírodní rámeček dotvářela umělecká sochařská díla, drobné romantické stavby a pavilóny, které sloužily k zábavám šlechtické společnosti. Řada z nich se nedochovala, a z existujících k nejzajímavějším patří:

Chrást přátel venkova a zahrad (postavený v letech 1792–1794), okrouhlá stavba se sloupy s jónskými hlavicemi;

Umělá jeskyně se zříceninou, postavená po r. 1785 při stavbě umělého průplavu; patří k nejstarším stavbám v parku;

Dórský pavilon (1841), postavený podle vzoru řeckých chrámových staveb;

Egyptský kabinet (1816–1819) s mostem a sfingou – jeho stavba byla inspirována Napoleonovou výpravou do Egypta;

Červený mlýn z konce 18. století v severní části parku; v novogotickém stylu byl upraven a rozšířen po r. 1840;

Pavilón Marie Terezie z let 1811–1813, otevřená budova čtvercového půdorysu, uprostřed vnitřního prostoru pylón s reliefem Marie Terezie a pamětní deskou Jana Rudolfa Chotka;

Laudonův pavilón (1792–1797) je postaven jako můstek, ve kterém je skryto stavidlo, regulující vodní hladinu v průplavu.

V polovině 19. století byla v parku založena dančí oboara, nachází se zde stará havraní rezervace. Dodnes se v parku zachovaly vzácné rostliny, které přivezl Jan Rudolf Chotek nebo jeho zahradník R. van der Schoot. Po smrti Jana Rudolfa začal jeho park upadat a ztrácet na své krásě. Regulací Vltavy koncem 19. století ztratil kanál, který býval vltavským ramenem, napojení na řeku, a tak v něm zůstala stojatá voda až do dnešní doby.

Přestože řada přestaveb a necitlivých zásahů celý areál poznamenaly, patří veltruský zámek se zahradou a rozsáhlým krajinářským parkem k nejzajímavějším zachovaným barokním sídlům.

ZÁMECKÝ PARK

1. Hospodářský dvůr.
2. Zámek.
3. Socha sv. Jana Nepomuckého.
4. Zelinářská zahrada.
5. Turecký pavilón.
6. Jezírko.
7. Grotta.
8. Poustevna.
9. Modrý pavilón.
10. Pavilón „V závětrí“.
11. Pomník Richarda van der Schotta.
12. Pomník H. Ch. Hirschfelda.
13. Šálova hájovna.
14. Holandská zahrada.
15. Chrám přátel venkova a zahrad.
16. Dórský most.
17. Čínská bažantnice.
18. Čínské paraplíčko.
19. Laudonův pavilón.
20. Dolní stavidlo.
21. Červený mlýn.
22. Hájovna „Na vosouši“.
23. Ptačí bidlo.
24. Salaš.
25. Kuželník.
26. Psí pomník.
27. Oranžerie.
28. Pavilón Marie Terezie.
29. Studna.
30. Dórský pavilón.
31. Egyptský kabinet.
32. Most se sfingou.
33. Zahradníkův domek.
34. Sušárna ovoce.
35. Socha boha Marta.
36. Hrobní kaple Ferdinanda Kinského.
37. Hlavní brána parku.
38. Kaplička.
39. Stanislavova hájovna.
40. Pomníček Umělecké besedy.
41. Letní kino.

VELTRUSKÝ PARK PLÁNEK – M. BROŽOVSKÝ

Podle podkladů PÚSČ zpracovala
Marie Morávková

Foto: Luboš Stiburek

Vydal: Památkový ústav středních Čech v Praze
a VEGA L, Jižní 131, Libice n/Cidlinou

Grafické zpracování: Studio Toci / Tomáš Kropáček

Tisk: Exprint a.s.

ISBN 80-85094-29-0 (pro: PÚSČ, Praha)

80-85627-09-4 (pro: VEGA, Libice n/C)